

ŠKOLY AKO MÄKKÉ CIELE A PROBLÉMY ICH OCHRANY

Ladislav Hofreiter¹, Zuzana Kubíková²

ABSTRAKT

V priebehu posledných rokov sa výrazne zvýšil počet teroristických útokov v Európe, čo vyvolalo značné napätie a nervozitu. Nie len v Európe ale po celom svete sa teroristické útoky a iné násilné trestné činnosti čoraz častejšie koncentrujú v okolí cieľov, ku ktorým je ľahký prístup a sú charakteristické vysokou koncentráciou ľudí a relatívne nízkym stupňom ochrany – tzv. mäkké ciele. Tento článok je zameraný na oboznámenie sa s pojmom mäkké ciele a zároveň poskytuje bližší pohľad na útočníkov, ich motiváciu, schopnosti a rozhodnutia pri výbere objektov svojich útokov.

Kľúčové slová:

Mäkké ciele, školské objekty, ochrana

ABSTRACT

Over last few years the number of terrorist attacks in Europe has increased considerably, causing considerable tension and nervousness. Not only in Europe, but around the world, terrorist attacks and other violent crimes are increasingly concentrated around targets that are easy to access and characterized by a high concentration of people and a relatively low level of protection – soft targets. This article aims to familiarize with the concept of soft targets, while providing insight into the attackers, their motivation, abilities and decisions in choosing the objects of their attacks.

Keywords(13 pt, tučné):

Soft target, school, protection

¹Ladislav Hofreiter, prof., Ing., CSc., Fakulta bezpečnostného inžinierstva ŽU V Žiline, Ul. 1. mája 32, 01026 Žilina, Slovensko, e-mail: Ladislav.Hofreiter@fbi.uniza.sk

²Zuzana KUBÍKOVÁ, Ing., Fakulta bezpečnostného inžinierstva ŽU V Žiline, Ul. 1. mája 32, 01026 Žilina, Slovensko, e-mail: Zuzna.Kubikova@fbi.uniza.sk

1 ÚVOD

V súčasnom svete je bezpečnosť (resp. nie bezpečnosť) čoraz viac ovplyvňovaná relatívne malými jednotkami či „osamelými vlkami“. Títo „solitéri“ v dôsledku frustrácie zo svojej exklúzie, nedostatku, chudoby, reálneho alebo domnelého ohrozovania národnej či náboženskej identity, alebo z nenávisti môžu spôsobiť ohrozenie vo veľkom rozsahu. Objektmi ich útokov sú spravidla ľahko prístupné a tým aj zraniteľné objekty s hromadným výskytom osôb, čím dosahujú nadmieru vysoký efekt svojho konania.

Štatistiky z roku 2016 ukazujú, že v Európe došlo k 35 prípadom útokov strelnou zbraňou voči nechráneným cieľom („mass shooting“), pri ktorých bolo usmrtených 51 osôb a 172 bolo zranených. Pri streľbe na účastníkov koncertu v Las Vegas začiatkom októbra tohto roku šialený strelec usmrtil 59 ľudí a 527 ľudí zranil. Ako prostriedok útokov sa začali používať i motorové vozidlá, napr. v Nice, v júli 2016, zahynulo pri takom útoku 86 osôb a 202 osôb bolo zranených, pri útoku v Barcelone v auguste 2017 zahynulo 14 osôb a 130 bolo zranených. Samovražedný útočník pri útoku na účastníkov koncertu v Manchestri v máji 2017 usmrtil 22 osôb a 119 zranil.

Tieto príklady ukazujú, že viac než kedykoľvek predtým sa vynára naliehavá potreba riešiť bezpečnosť ľudí na otvorených priestoroch alebo vo voľne dostupných objektoch. Priamo to súvisí s jedným z pilierov konceptu bezpečnosti ľudí (Human Security), teda zaistiť im oslobodenie sa od strachu, že sa stanú kdekoľvek a kedykoľvek terčom a obeťou útoku. Znamená to riešiť problém ochrany tzv. „mäkkých cieľov“ (*Soft target protection*).

Takými sú aj objekty škôl. Na potvrdenie môžeme uviesť, že napr. len v roku 2018 došlo v školách za 12 týždňov k 17 útokom strelnou zbraňou.

V Európe je od r. 2000 evidovaných 11 útokov v školských objektoch, pri ktorých zahynulo 416 osôb a 825 bolo zranených. Najtragickejšie následky mali útoky v Ruskom Beslane v roku 2004 (334 obetí, 783 zranených), ale aj v Nemecku v roku 2002 (16 obetí) a v roku 2009 (15 obetí).[1]

2 CHARAKTERISTIKA „MÄKKÝCH CIEĽOV“.

Slovné spojenie „mäkké ciele“ pochádza z prekladu anglického *soft target*. V súčasnosti neexistuje jednotná definícia takýchto cieľov, avšak vo všeobecnosti sa jedná o nedostatočne chránené civilné objekty, v ktorých sa zhromažďuje veľké množstvo ľudí. Vzhľadom na uvedené sa často stretávame aj s označením „crowded places“ alebo „places of mass gathering“. Napriek určitej príbuznosti obsahu nemožno tieto pojmy považovať za ekvivalenty k pojmu *soft target*.

Je dôležité si tiež uvedomiť, že o vymedzení mäkkých cieľov hovoríme iba v spojitosti s teroristickými alebo násilnými útokmi, voči ktorým nie sú jednotlivé objekty alebo priestory dostatočne chránené. Neznamená to teda, že nie sú dobre chránené voči iným hrozbám (napríklad majetková trestná činnosť) a často disponujú rôznymi kvalitnými prvkami ochrany ako sú napr. kamerový systém, poplachové zabezpečovacie a tiesňové systémy či fyzická ochrana (napríklad obchodné centrá). Ako príklad uvádzame niektoré z definícií mäkkých cieľov a crowded places.

Ako *crowded places/ places of mass gathering* sa vo všeobecnosti označujú otvorené priestranstvá alebo uzavreté priestory či prostredia, s vysokou koncentráciou ľudí, ako sú napr. verejné zhromaždenia, nákupné centrá, športové štadióny, bary, kluby, ktoré sú ľahko prístupné verejnosti. Tieto priestory sú prítiažlivým cieľom pre útočníkov, pretože, sú ľahko prístupné a ponúkajú šancu na dosiahnutie úspechu pri útoku. S pojmom *crowded places* nie je prvoplánovo spájaný bezpečnostný význam. Ten je k nim priradený až ako následok identifikácie alebo predikcie hrozby útoku.

Súhrnne môžeme za mäkké ciele považovať objekty a priestory s hromadným výskytom osôb, niektoré konkrétne miesta, ktoré nie je dobre chránené alebo zodolnené, vďaka čomu sú obzvlášť vhodné ako cieľ útoku. Druhým aspektom mäkkých cieľov je to, že sú spravidla prístupné pre veľké množstvo ľudí a kontrola ich vstupu je nemožná alebo len veľmi obťažná (napr. veľké zhromaždenia ľudí, manifestácie, športové, náboženské či kultúrne podujatia). [2]

3 KLASIFIKÁCIA MÄKKÝCH CIEĽOV

Mäkký cieľ znamená ľahký cieľ. Minimálna ochrana a vysoký počet ľudí na jednom mieste zvyšuje ich atraktivitu a záujem útočníkov. Pri výbere budúceho cieľa útokov preto zavážia také kritériá, ako napr. ľahký a nepozorovaný prístup (cieľ je dostupný), významnosť cieľa, mediálna pozornosť, slabá ochrana či vysoká symbolická hodnota. Takýmto kritériám vyhovujú objekty, priestory a podujatia s veľkým výskytom osôb.

Vzhľadom na uvedené kritériá medzi objekty ako možné mäkké ciele budeme alebo môžeme zaradiť:

- komerčné objekty: obchodné objekty, nákupné centrá, obchodné komplexy,
- školy a školské zariadenia, posluchárne vysokých škôl,
- športové objekty , napr. plavárne, športové haly,
- kultúrne objekty, napr. divadlá, kiná, múzeá, galérie,
- cirkevné objekty, napr. kostoly, pútné miesta , cirkevné pamiatky ap.
- dopravné objekty, ako napr. železničné stanice, stanice podzemných dráh, letiskové terminály, prístavy,
- zábavné objekty, napr. bary, diskotéky, kluby, koncertné sály ap.

Medzi priestory spĺňajúce podmienky na klasifikovanie ako mäkkých cieľov môžeme zaradiť, námestia, bulváre, parky, tržnice.

Udalosti, ktoré môžu priťahovať pozornosť útočníkov, a z toho dôvodu môžu byť klasifikované ako mäkké ciele, sú najmä:

- verejné masové zhromaždenia, sprievody, demonštrácie,
- náboženské akcie, púte,
- športové masové akcie,
- veľké koncerty ap.

Každý z týchto objektov a/alebo priestorov spĺňa podmienku súčasného výskytu veľkého počtu osôb a minimálnymi alebo žiadnymi ochrannými opatreniami na zamedzenie ohrozenia osôb násilnými útokmi. Školy a školské zariadenia spĺňajú kritériá na klasifikovanie v kategórii „mäkkých cieľov“ a to ako objekty, ako priestory, napr. posluchárne, učebne, školské jedálne (menzy), školské nádvorcia ap. Útoky v školských objektoch sa najčastejšie uskutočnili počas vyučovania v školských priestoroch, zvyčajne s cieľom usmrtiť čo najviac osôb.

4 KLASIFIKÁCIA ÚTOKOV NA MÄKKÉ CIELE

Útoky na mäkké ciele majú charakter udalostí tzv. „čiernych labutí“. Dochádza k nim prekvapivo, neočakávanie, majú vždy veľký účinok na verejnosť a po ich vykonaní ich dokážeme logicky vysvetliť a väčšinou i objasniť spôsob ich spáchania.

Útoky na mäkké ciele môžu byť spáchané :

- strelnými, väčšinou automatickými zbraňami,
- výbušnými systémami, a to buď nesenými, vnesenými, vezenými (uloženými) na vozidlách,
- rozptýlením nebezpečných (otravných alebo dráždivých) látok,
- motorovými vozidlami,
- chladnými zbraňami, najmä využívajúc moment prekvapenia.

Spôsob útoku závisí od typu útočníka, od jeho schopností a spôsobilostí a pripravenosti na vykonanie útoku.

Pri útokoch v objektoch škôl útočníci väčšinou používali strelné zbrane, výnimočne chladné zbrane. Tieto zbrane sú najdostupnejšie pre ten typ útočníkov, ktorí vykonali útoky v školských objektoch.

4.1 PODMIENKY A PREDPOKLADY ÚTOKU NA MÄKKÝ CIEĽ

Pri uvažovaní o možnosti útoku na mäkký cieľ budeme vychádzať z produkčného pravidla, ktoré môžeme rozdeliť na dve časti:

- predpokladovú, situačnú (ancendent),
- dôsledkovú, akčnú (konzekvent),

čo môžeme vyjadriť zápisom:

AK (je splnená) predpokladová časť, **TAK** (platí) dôsledková časť.

Predpokladová časť produkčného pravidla vyjadruje predpoklady, ktoré ak sú splnené podmienky, platí aj dôsledková časť. V súvislosti s predmetom skúmania môžeme za predpoklady útoku na mäkký cieľ považovať:

- útočník, ktorý má motív a spôsobilosti vykonať útok,
- vhodný cieľ,
- nedostatočná ochrana cieľa.

V ďalšej časti budeme analyzovať splnenie predpokladov existencie spôsobilého útočníka.

4.2 SPÔSOBILÝ ÚTOČNÍK

Prvým a dôležitým predpokladom, aby došlo k útoku na mäkký cieľ je existencia niekoho (osoby, skupiny), kto chce (má motív) a vie (má spôsobilosti, zručnosti).

Nositeľom tohto typu ohrozenia sú najčastejšie teroristi, a to buď v skupine alebo jednotlivci, ktorí sú členmi teroristickej skupiny. Potom sú to tzv. „osamelí vlci“, útočníci bez priameho prepojenia na akúkoľvek teroristickú skupinu. Napriek ich neexistujúcemu prepojeniu sa páchatelia verejne hlásia k takýmto skupinám a často konajú v ich mene. Rozdiel medzi členom teroristickej skupiny a osamelým vlkom spočíva často aj v ich motivácii. V zásade však platí, že osamelí vlci sa vyznačujú svojou nepredvídateľnosťou a ich ciele sú vyberané často celkom náhodné, čo sťažuje aj prácu bezpečnostných zložiek v procese odhaľovania útokov.

Spôsobilosť útočníka uskutočniť útok na mäkký cieľ môžeme hodnotiť podľa dvoch činiteľov:

- možnosť získania vhodného prostriedku útoku,
- znalosti a zručnosti v použití prostriedku, nástroja útoku.

Vzhľadom na charakter mäkkých cieľov, taktiku a spôsoby doposiaľ uskutočnených útokov na ne, môžeme predpokladať, že vierohodnosť splnenia tohto predpokladu bude vždy vysoká.

4.3 MOTIVÁCIA ÚTOČNÍKOV

Nutným predpokladom vykonania útoku je mať motív, príčinu. Pri analýze motivácie útočníkov v školských objektoch bolo zistené, že väčšina útočníkov boli súčasní alebo bývalí študenti. Motívy ich konania boli predovšetkým osobné, vyvolané krivdou (skutočnou alebo domnelou), patologickou nenávisťou, pomstou za šikanovanie, prenasledovanie, alebo len konanie v afekte, bez predchádzajúcej prípravy, resp. ako dôsledok psychickej poruchy. Vyskytovali sa aj prípady reagovania na osobné zlyhania, neúspechy v štúdiu, niektorí z páchatel'ov útokov sa už pre útokom pokúšali o samovraždy.

Primárnym motívom útočníkov v školských objektoch nebýva útok na konkrétnu osobu, ale snaha usmrtiť čo najviac osôb, manifestovať svoju moc pred zamestnancami (pedagógmi) školy a uspokojiť svoju túžbu po pomste alebo odplate.

5 RIEŠENIE OCHRANY MÄKKÝCH CIEĽOV

Pri riešení ochrany mäkkých cieľov pôjde o súhrn bezpečnostných, technických a režimových opatrení, ktoré smerujú k prekazeniu akejkoľvek nepriateľskej činnosti proti osobám, ktoré sa nachádzajú v objektoch, v priestoroch alebo na priestranstvách.

Ochranu môžeme považovať za súčasť priamej a situačnej stratégie prevencie. Ide o plánovanie a realizáciu takých opatrení, ktoré zmenšia pravdepodobnosť vzniku bezpečnostných ohrození tým, že zmenia podmienky tých predpokladov, ktoré umožňujú ich aktiváciu. Ide o realizáciu takých opatrení, ktoré :

- bránia alebo zabránia vzniku bezpečnostných ohrození (útokov),
- ovplyvňujú výšku „nákladov“ a „zisku“ potenciálneho páchatel'a,
- zvyšujú riziko odhalenia a zadržania páchatel'a.

Pri rozhodovaní o potrebe a spôsobe ochrany objektov, priestorov alebo podujatí je vhodné zvažovať podmienky, ktoré sme stanovili produkčným pravidlom. Jednotlivé predpoklady produkčného pravidla sú:

- existencia páchatel'a útoku
- existencie vhodnej príležitosti.

Predpoklady „útočník“ a „príležitosť“ sú nutnými podmienkami na to, aby došlo k útoku na mäkký cieľ. Vzťah medzi nimi môžeme vyjadriť ako konjunkciu, čo vyjadríme zápisom:

$$AK \text{ (útočník)} \wedge (\text{príležitosť}) \text{ TAK } (\text{útok}).$$

Z hľadiska riešenia bezpečnosti v objektoch a priestoroch, ako aj pri udalostiach na verejnosti to znamená, že z týchto dvoch nutných podmienok môžeme ovplyvňovať predpoklad vytváranie vhodných príležitostí na vykonanie útokov.

Zamedzenie vytvorenia vhodnej príležitosti na vykonanie útoku by mal predstavovať súhrn technických, organizačných a režimových opatrení s cieľom znížiť pravdepodobnosť dosiahnutia cieľa útoku, úspechu útoku, zvýšiť riziko pre potenciálneho páchatel'a.

Žiadne opatrenia nemajú absolútnu účinnosť, musíme vždy počítať aj s možnosťou uskutočnenia útoku. Preto by súčasťou opatrení na zaistenie bezpečnosti v priestoroch s hromadným výskytom osôb malo byť zaistenie akcieschopnosti síl reagovania, aby sa minimalizovali ľudské straty a obeť pri eventúálnom útoku.

Možným riešením ochrany mäkkých cieľov je použitie metódy Target Hardening. Spočíva v realizácii opatrení, ktoré dodávajú objektu, chránenému

priestoru také fyzikálne vlastnosti, ktoré sťažujú uskutočnenie útoku na chránený objekt či chránený záujem. Tou vlastnosťou je zvýšenie odolnosti objektu, jeho systému ochrany voči pokusom napadnutie objektu.

Prostriedky na zvýšenie odolnosti objektov členíme na :

- prostriedky pasívnej ochrany (MZP, najmä bariéry),
- aktívne prvky ochrany , najmä priemyslová televízia – CCTV, systémy kontroly a riadenia vstupu- SKV,
- prvky fyzickej ochrany (strážna služba, vlastná ochrana),
- režimové opatrenia, zamerané na efektívne uplatňovanie systému ochrany priestorov školy.

Druhým spôsobom je využitie metódy DDRM (Deter – Detect – React – Mitigate impact, slovensky Odradenie – Odhalenie – Reakcia – Zmierňovanie následkov), ktorá predstavuje nástroj vytvorený za účelom hodnotenia účinnosti bezpečnostných opatrení a riešení v procese plánovania bezpečnosti mäkkých cieľov [5].

Prvým krokom pri použití tejto metódy je definovanie možných ohrození mäkkého cieľa. Následne sa vypracuje návrh možných opatrení na odradenie, odhalenie, reakciu a zmiernenie následkov útoku. Z návrhov sa vyberú opatrenia, ktoré sa javia ako najúčinnnejšie v danej kategórii a následne sú aplikované pri tvorbe systému ochrany. Pri aplikácii tejto metódy je potrebné dbať na to, aby výsledný návrh poskytoval účinné opatrenia vo všetkých fázach pred (deter), počas (detect, react) a po (mitigate impact) aktivácii identifikovanej hrozby, spravidla násilného útoku.

V prípade školských objektov by sme uvažovať aj o aplikácii koncepcie CPTED (Crime prevention through environmental design- prevencia kriminality pomocou environmentálneho dizajnu) známa aj pod označením DOC, čo je skratka pre Designing out Crime (Navrhovanie s vylúčením kriminality) je založená na názore, že správny dizajn a efektívne využívanie človekom vytvorených priestorov môže viesť k redukcii kriminálnych incidentov a ku zvýšeniu kvality života ľudí (Benovičová, 2013).

CPTED je filozofia prevencie kriminality založená na správnej konštrukcii a efektívnom využívaní zastavaného priestoru vedúce k zníženiu výskytu kriminality, rovnako ako k zlepšeniu kvality života. Účelný dizajn priestoru znižuje príležitosti k páchaniu kriminality a podporuje pozitívne sociálne interakcie medzi oprávnenými užívateľmi priestoru a objektov v nich.

Dôraz je pritom kladený skôr na prevenciu než dolapenie a potrestanie páchatel'ov. Táto koncepcia využíva spôsob, že ochranné prvky a funkcie sú integrované do dizajnu priestoru. Vytvorením modelu tzv. defensible space je vytvárané také prostredie, ktoré bráni zločinu vytvorením fyzického modelu priestoru, ktorý sa bráni sám.

Z princípov koncepcie CPTED sú pre ochranu školských objektov (areálov) aplikovateľné najmä tieto:

1. Zaistiť prirodzený dohľad a kontrolu prostredia. Prirodzený dohľad je koncept zameraný predovšetkým na zabezpečení trvalého dohľadu a kontroly nad dianím v priestore.
2. Prirodzené riadenie prístupu. Cieľom realizácie tohto princípu je usmerniť pohyb ľudí (návštevníkov, dodávateľov, klientov apod.) tak, aby bola minimalizovaná príležitosť na spáchanie trestného činu, a aby nebolo možné bez porušenia pravidiel pohybu v priestore získať prístup k chráneným priestorom (v našom prípade učebne, posluchárne, jedálne, menzy, kluby ap.).
3. Viditeľné vymedzenie teritória. Realizácia princípu spočíva v tom, že každý priestor, alebo každá zóna s obmedzeným prístupom, majú byť viditeľne vymedzené a označené. Tým má byť jasne a zrozumiteľne vyjadrené, že vniknutie do takéhoto priestoru môže byť, alebo bude sankcionované. Na neoprávnené vniknutie do takéhoto priestoru by mala adekvátne reagovať bezpečnostná služba.

6 ZÁVERY

Útoky na objekty a priestory s hromadným výskytom osôb sa stali, žiaľ, súčasťou nášho sveta. Keď Ulrich Beck nazval túto spoločnosť rizikovou spoločnosťou, mal na mysli predovšetkým riziká vyplývajúce z katastrof spojených s modernizáciou spoločnosti, z rozvojom technológií a ich vplyvu na životné prostredie. Spektrum súčasných rizík, ktoré vyvolávajú v ľuďoch strach, je širšie. Najväčším ohrozením pre človeka je človek s iným hodnotovým systémom, s iným videním sveta, človek frustrovaný z nemožnosti uspokojiť svoje potreby, človek vzdorujúci, protestujúci. Ako cieľ na prezentovanie svojej nespokojnosti si vyberá tých najzraniteľnejších – ľudí, ktorí nakupujú, cestujú alebo sa zabávajú, alebo sa cítia bezstarostne v školách.

Bezpečnosť škôl je nevyhnutná pre každú vzdelávaciu inštitúciu. Spolahlivosť, profesionalita a schopnosť vytvárať preventívne stratégie a adekvátne reagovať v prípade bezpečnostných incidentov sú nevyhnutné. Úlohou bezpečnostného sektora, ktorého súčasťou sú i vedeckovýskumné a akademické pracoviská, je identifikovať možné spôsoby ohrozenia, spôsoby útokov na objekty a priestory, ktoré sme charakterizovali ako „mäkké ciele“.

Aj keď na našom území doposiaľ k takému útoku nedošlo, zaoberať sa týmto problémom nie je strašením, ale našou zodpovednosťou. Nemožno vylúčiť, že frustrovaný jedinec, inšpirovaný príkladmi zo zahraničia, bude riešiť svoje osobné problémy takýmto dramatickým spôsobom.

Poznajúc stav v našich školách či univerzitných campusoch, považujeme za potrebné začať serióznou diskusiu o potrebe a možnostiach vytvorenia adekvátneho systému ochrany nielen majetku, ale aj osôb (študentov i učiteľov). Pretože tie sú tým najzraniteľnejším činiteľom.

LITERATÚRA

- [1]List of school massacres by death toll.2018. Dostupné na internete: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_school_massacres_by_death_toll
- [2] *Definition of soft target in English*, 2017. English Oxford Living Dictionaries. Dostupné na internete: https://en.oxforddictionaries.com/definition/soft_target
- [3]*What is the Soft – Target and Hard – Target principle ?* Travel Security Handbook. Dostupné na internete: <http://www.travel-security-handbook.com/what-is-the-soft-target-and-hard-target-principle/>
- [4]HOFREITER, L., KUBÍKOVÁ, Z. *Ochrana mäkkých cieľov ako problém národnej bezpečnosti*. 11. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie: Bezpečné Slovensko a Európska únia. VŠBM Košice, 2017.
- [5] KALVACH, Z. et al. 2016. *Basics of soft targets protection – guidelines*. Soft Targets Protection Institute, Prague. 2016.
- [6] BENKOVIČOVÁ,L. *Tvorba bezpečného prostredia – možnosti prevencie a znižovania criminality architektonickými prostriedkami*. Dostupné na internete: http://147.213.211.222/sites/default/files/2013_2_098_100_benkovicova.pdf